

Essä

Elevsynpunkter som grund för lärares kompetensutveckling

Marcus Samuelsson
Linköpings universitet

Mats Ekholm
Karlstads universitet

ABSTRACT

Denna essä beskriver hur 8-, 11- och 14-åringar i Stockholm stad bedömt livet i skolan och kvaliteten på lärarnas arbete under 11 år. Skillnader i upplevelser bland elever i kommunala respektive fristående skolor skildras och jämförelser görs mellan utfallet för elevgrupper och år. I essän diskuteras också i vilken grad som ledningen för Stockholms skolväsende förmått att använda sig av sina egna brukarundersökningar där elever besvarat enkäter, som underlag för förbättrings-åtgärder i kommunens skolor. Några alternativa vägar anges för hur kompetensutveckling bland lärare skulle kunnat komma till användning under det aktuella decenniet.

INLEDNING

Sverige har sedan lång tid höga ambitioner med sitt skolväsende. Efter att landet under 1950-talet provat flera olika varianter på hur en förlängd och gemensam utbildningsperiod skulle kunna gestaltas, enades de politiska krafterna 1961 om en kompromiss. Alla barn och ungdomar skulle gå igenom en nioårig grundskola där innehållet omfattade såväl kunskaper i skolämnen som fysiska och sociala färdigheter. Sedan 1962 finns grundskolor i landet och skolgången har också förlängts med ett tionde skolår, förskoleklass. Några barn i varje årskull går i grundsärskolor där deras särskilda behov av stöd och hjälp är centralt. Lärandet i grundskolorna ska på längre sikt förbereda för vuxenlivet, på kortare sikt för fortsatt utbildning i gymnasieskolor. Att gå i

Detta verk är en öppet tillgänglig artikel publicerad under licensen [Creative Commons Erkännande-IngaBärbetningar 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

© 2024 [Marcus Samuelsson, Mats Ekholm]

ISSN: 1401-6788

DOI: <https://doi.org/10.15626/pfsvol.nr.artikelnr>

grundskola under tio år, och tillbringa mellan 20 och 25 000 timmar i skolan som institution, är en mycket lång period av uppväxten (Samuelsson & Sigsgaard, 2017). Genomsnittstiden som en livstidsdömd fånge tillbringar i fängelse är i Sverige 16 år för att ha något att jämföra med. Livet i skolorna kan upplevas på många olika sätt (Hetekivi Olsson & Andersson, 2014). Askungen sammanfattar det bra i sin reflexion över vad en bal på slottet kan vara: Den kan vara döttrist och långtråkig och alldeles ... alldeles underbar!

SYFTE

Med utgångspunkt i de tydliga krav som ställs på grundskolor att elevers erfarenheter under skolgången ska tas tillvara ställs politikerns och ledningstjänstemäns ansvar för att utveckla skolans verksamhet i blickpunkten. Särskilt uppmärksammas hur ansvaret utövas med sikte på att elevers motivation att lära i skolorna ska hållas levande under hela grundskoletiden. Utifrån kritiska resonemang om hur detta ansvar utövas diskuteras också vilka alternativa vägar för att kompetensutveckla lärare som kan användas när eleverfarenheter tas tillvara.

BARN OCH UNGDOMAR UTTRYCKER SIN SYN PÅ SKOLA OCH UNDERVISNING

För att fungera som en plats där framtidsinriktat lärande är huvudsaken behöver barn och ungdomars arbetsvilja vara hög. Ett av de starkaste medlen till att arbetsviljan kan hållas hög under de många åren i skolan används inte för barnen och ungdomarna som går där – att få materiellt utbyte för insatsen. Den kraften används först när de unga trätt in i vuxenlivet och de får lön för sina ansträngningar. I skolan blir det därför angeläget att andra krafter tas i bruk för att hålla uppe elevernas arbetsvilja. Gemenskap och omväxling är två sådana förhållanden som hjälper till och den kanske starkaste kraften som leder till arbetsvilja, är att undervisningen som sker i skolan är begriplig, hanterbar och meningsfull (Elam, 1982; Samuelsson & Thorsten, 2022b). Ett av de bästa sätten att finna en verksamhet meningsfull är att ha inflytande över den (Granström & Einarsson, 1995; Trondman, 1999). Det har politiken insett. I skollagen lyfts därför fram att barn och elever ska ges inflytande över utbildningen. De ska fortlöpande stimuleras att ta aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen. De ska alltid ha möjlighet att ta initiativ till frågor som ska behandlas inom utbildningen. Huruvida detta gått över styr och fått till följd att elever betraktas som annat än elever av sina vårdnadshavare som ser sig som kunder i relation till skolan lämnar vi därhän. De politiska trumpetsignalerna om inflytande behöver översättas till vardagsagerande för att leda till att ungas arbetsvilja räcker till under ett helt grundskoleliv. I många

kommuner och skolor anstränger sig lärare och skolledare för att hålla koll på hur eleverna upplever sin situation under skollåren. Det är viktigt för skolpersonal att hålla arbetsviljan vid liv för att alla elevers lärande ska ge den sociala och kognitiva utveckling som politiken beställt.

METOD

För att kunna beskriva och kontrastera situationen i Stockholm stad använder vi resultaten av undersökningen *Tyck till om skolan* som varje år görs i Sveriges största kommun. I denna brukarundersökning ger elever som är i 8-, 11- och 14-årsåldrarna sin syn på hur livet i skolorna är. Det finns tre syften med frågorna som riktas till eleverna som går i andra, femte respektive åttonde årskursen. Det första är att ta reda på om stadens lokala mål uppnås. Det andra är att göra resultaten av de uppfattningar som eleverna har om sin skola tillgängliga för vårdnadshavare och elever som underlag för framtida val av skolor i Stockholm. För det tredje ska resultaten användas som underlag för förbättringsåtgärder i skolorna. Resultaten av enkäterna presenteras översiktligt för varje årskurs. Dessutom får varje skola sina resultat presenterade i jämförelse med den kommunövergripande bilden. Frågorna i undersökningen fångar in om eleverna trivs, känner trygghet och om de har arbetsro. De tar också upp utvecklingssamtalen och om det finns en del inslag i skolarbetet som användning av digitala hjälpmedel, kulturupplevelser och behandling av barnkonventionen. Några frågor fångar in hur eleverna ser på sina lärares arbetsinsatser.

Det är många elever som årligen tillfrågats. Under de fem senaste åren innehåller de tillfrågade åldersgrupperna i skolorna mellan 31 000 och 33 000 elever. Under de fem åren dessförinnan var gruppen något mindre. Antalet varierade då mellan 24 000 och 29 000 ungdomar. Förfarandet med brukarundersökningen är sådant att skolan anmäler att den avser att delta i undersökningen varefter Origo Group, en konsultfirma som svarar för enkätinsamling och bearbetning av svaren, förser skolan med enkäter framför allt i digital form.

En mindre del av skolorna har under årens lopp inte varit intresserade av att delta i *Tyck till om Stockholm*. Jämförs antalet elever som fått enkäterna i de tre årskurserna under de senaste fem åren med de antal som kommunen rapporterat till SCB har mellan 70 och 75 % av 8-, 11- och 14-åringarna kunnat besvara enkätfrågorna. Vilka skolor som valt att inte låta eleverna tycka till om sin skola är inte känt för oss. Den täckning som tre fjärdedelar av de tre årskurserna ger är betydligt större än vad som brukar vara fallet i detta slags undersökningar.

För de stora grupper elever som fått frågorna – 2022 är det 8 584 tvåor, 8 178 femmor och 7 111 åttor – rör sig svarsbortfallet, som förmodligen

främst utgörs av vanlig sjukfrånvaro, om 12–13 % för 8- och 11-åringarna och någon procent högre för 14-åringarna. Den breda täckningen som undersökningen ger innebär att de repeterade undersökningarna ger en realistisk insyn i hur eleverna i de aktuella åldersgrupperna uppfattar livet på sina skolor och i den undervisning som erbjuds dem av deras lärare.

AVGRÄNSNINGAR

Vi har läst och analyserat de senaste elva årens rapporteringar av hur 8-, 11- och 14-åriga elever i Stockholms grundskolor upplevt sin situation och valt ut tre enkätfrågor som visar hur eleverna ser på trygghet och trivsel. Tre påståenden görs:

- Jag trivs i skolan.
- Jag känner mig trygg i skolan.
- Jag kan arbeta i lugn och ro på lektionerna. (Det vill säga, jag upplever att jag under lektionstid kan göra mina uppgifter, både ensam och i grupp).

Eleverna hade att ta ställning till om de instämde i påståendet där det fanns fem numeriska svarsalternativ som löpte från att de helt instämde (5) till att de inte alls instämde (1).

Vi har analyserat tre frågor där de bedömer kvaliteten på lärarinsatsen. Påståendena är:

- Jag får hjälp av mina lärare när jag behöver det.
- Jag tycker att mina lärare är bra på att undervisa.
- Jag tycker att mina lärare är bra på att motivera mig till att lära.

Också här fick eleverna ange i hur hög grad som de instämde i påståendet med hjälp av de fem svarsalternativen.

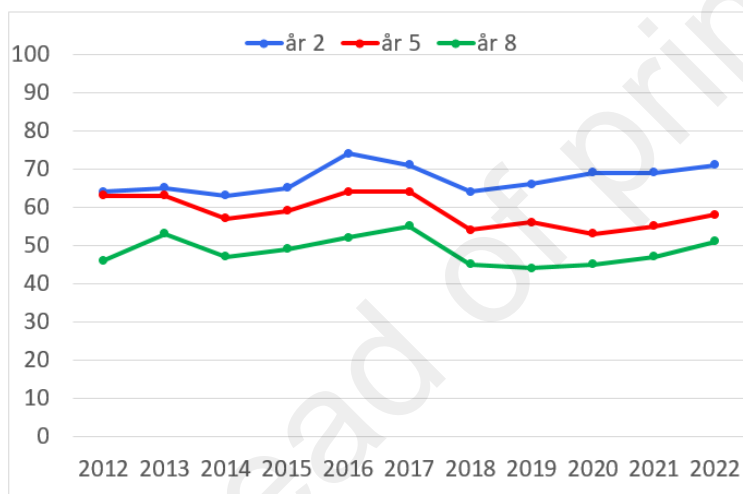
ELEVERS BEDÖMNING AV TRYGGHET OCH TRIVSEL

För att tydliggöra mönster redovisar vi hur många procent av eleverna som valt de två mest positiva svarsalternativen för varje påstående. Mycket höga andelar av eleverna (mellan 70-90 %) anger att de helt eller nästan helt trivs och att de känner sig trygga i skolan. Det är små skillnader mellan åldersgrupperna vad det gäller känslan av trygghet och trivsel och fluktuationerna är små över åren i dessa känslor bland eleverna i de tre åldersgrupperna. Elevernas bedömning i vilken mån de kan arbeta i lugn och ro under lektio-

nerna skiljer sig mer åt mellan åldersgrupperna och fluktuerar mer under de elva åren. Kontrasterna ökar således. Andelarna Stockholms elever i årskurserna 2, 5 respektive 8 som under tioårsperioden 2012–2022 angett att de helt eller nästan helt instämmer i påståendet om att de kan arbeta i lugn och ro på lektionerna framgår av diagram 1. Vi har där valt att illustrera enkätutfallet från de elva åren i ett linjediagram för att göra jämförelsen mellan åldrarna och över åren tydliga.

Diagram 1.

Andelar elever i Stockholms grundskolor som under åren 2012–2022 angett att de helt eller nästan helt kan arbeta i lugn och ro på lektionerna

Det är fler bland de yngre eleverna som anger att det är lugn och ro under lektionerna än bland de äldre. Denna skillnad växer påtagligt mellan 8-åringarna och 11-åringarna under de redovisade åren från någon procentenhet till fler än tio. Det är konsekvent färre 14-åringar än 11- och 8-åringar som anger att de arbetar i lugn och ro under lektionerna under hela 2010-talet.

I Sverige går 16 % av eleverna i grundskolorna i en fristående skola. Stockholm har fler elever i fristående grundskolor än i övriga landet och andelarna har ökat under årens lopp. Av eleverna i årskurs 8 gick 32 % av Stockholmsungdomarna i en fristående grundskola 2011. 2022 fanns 36 % av årskullen där. 2011 var motsvarande siffror 23 % för elever i årskurs 5, vilka förändrats till 27 % år 2022. I årskurs 2 fanns 21 % av eleverna i en fristående grundskola 2011 och 19 % år 2022. De höga andelarna elever i fristående grundskolor gör att det kan vara av intresse att jämföra elevernas upplevelse av trivsel och trygghet när huvudmannaskapet skiljer sig åt. Vid det senaste undersökningstillfället, 2022, var det mycket små skillnader i hur eleverna

upplevde trivsel och trygghet i skolorna i alla tre årskurserna. Eleverna i fristående skolor var något färre som hade denna upplevelse. Vad det gällde att kunna arbeta i lugn och ro under lektionerna är det detta år färre elever i fristående skolor (åk 5: 51 % respektive åk 8: 46 %) än i kommunala (åk 5: 60 % respektive åk 8: 54 %) som anger att de helt eller nästan helt kan arbeta i lugn och ro under lektionerna. Ett intressant utfall mot bakgrund av att flera av de fristående grundskolorna i Stockholms kommun marknadsfört sin verksamhet som ställen där elever får stor arbetsro.

ELEVERS BEDÖMNING AV LÄRARARBETETS KVALITET

Den återkommande brukarundersökningen *Tyck till om skolan* innehåller flera uppgifter av ett slag som inte är helt vanlig i svenska skolor. De innebär att elever får sätta betyg på och värdera arbetet som lärarna gör. Bedömningarna av i hur hög grad påståendena om att lärarna ger hjälp när sådan behövs, att de undervisar bra och att de är bra på att motivera sina elever till att lära sker på samma sätt med hjälp av en femgradig skala som vid bedömningen av trivsel och trygghet i skolan. I diagrammen 2, 3 och 4 redovisas hur eleverna i årskurs 2, 5 och 8 uppfattat sina lärares arbetsinsatser under 2012–2022.

Diagram 2.

Andelar elever i Stockholms grundskolor som under åren 2012–2022 angett att de får hjälp av sina lärare när de behöver det

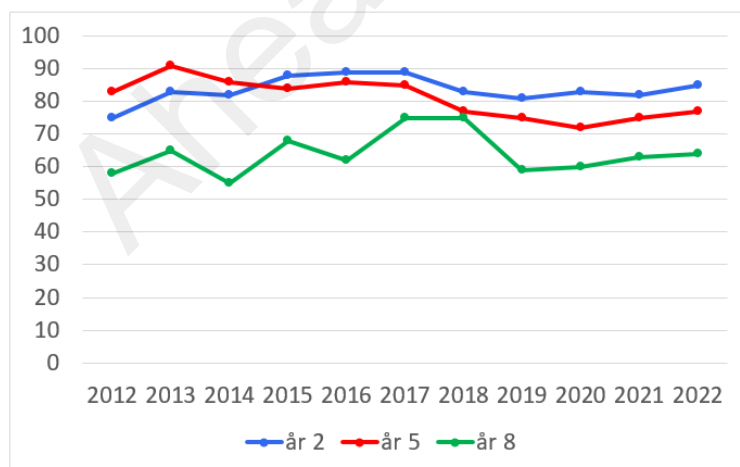
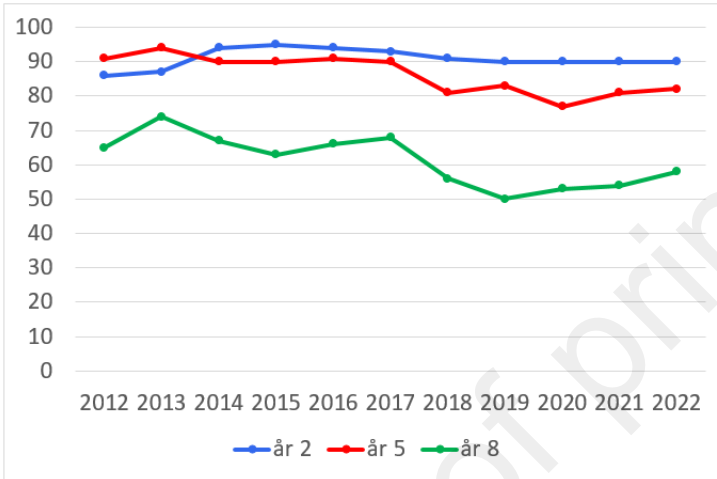
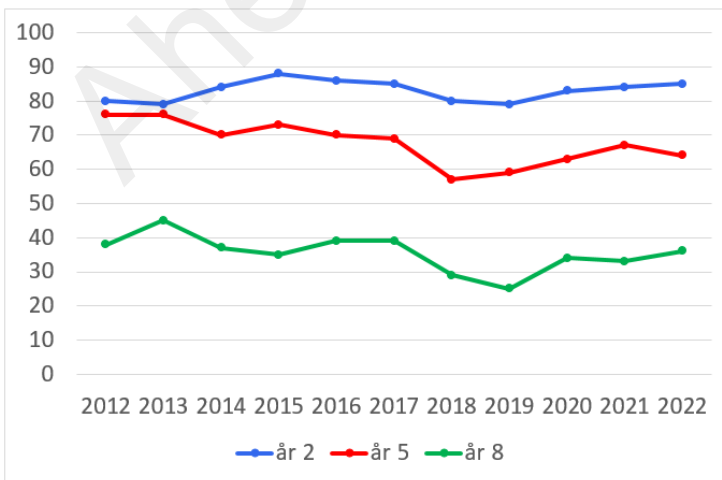

Diagram 3.

Andelar elever i Stockholms grundskolor som under åren 2012–2022 angett att deras lärare undervisar bra

Diagram 4.

Andelar elever i Stockholms grundskolor som under åren 2012–2022 angett att deras lärare motiverar dem bra till att lära

I diagrammen framkommer att de båda lägre årskursernas elever till högre andelar än eleverna i åttan under tio av de elva redovisade åren anger att de får hjälp av sina lärare när de behöver det. Procenttalen innebär att det är ungefär tvåtusen barn i årskurs två och cirka fyratusen ungdomar i årskurs åtta som inte bedömer att de får hjälp av lärarna när det behöver ha det. De allra flesta bland de yngsta sätter högt värde på sina lärares undervisning och deras något äldre skolkamrater gör samma bedömning, men de har under de senaste åren blivit färre som sätter högt värde på lärarens insats som undervisare. Bedömningarna från de äldre elevernas sida av lärarna som undervisare visar att bara drygt hälften av dem uppskattar deras insatser. Det är således många bland de äldre eleverna som inte finner att deras lärares undervisning är särskilt bra. När det gäller den tredje bedömning som eleverna gör av kvaliteten på sina lärares arbete är det också få bland ungdomarna som går i åttan som ser positivt på dessa insatser. Från att nästan varannan 14-årig fann att deras lärare var bra på att motivera dem till att lära i början av 2010-talet blir det bara runt en tredjedel som ser på sina lärare på det sättet i början av 2020-talet. Åttornas recension av sina lärares insatser innebär en besvärande kritik. Åtta av tio 8-åringar håller under hela årtiondet fast vid att deras lärare är bra på att motivera dem. Lika hög andel har denna syn på sina lärare bland 11-åringarna i början av 10-talet. Denna andel sjunker dock stadigt under årtiondet så att bara två av tre 11-åringar finner att deras lärare är bra på att motivera dem till lärande i början av 20-talet.

När jämförelsen görs av hur eleverna i kommunala grundskolor respektive fristående grundskolor bedömer sina lärares arbetsinsatser visar det sig 2022 finnas små skillnader. De yngre eleverna är betydligt fler än bland de äldre som finner att lärarna håller måttet oavsett om de går på kommunala grundskolor eller på fristående. De tre frågorna om hur eleverna i tre olika årskurser år 2022 bedömer sina lärares kvalitet tillåter oss att göra nio jämförelser mellan kommunala och fristående grundskolor i Stockholm. I åtta av dessa är det färre elever i fristående grundskolor än i kommunala som ser positivt på lärarnas insatser. Också denna jämförelse tyder på att de fristående skolornas marknadsföring, där en hög kvalitet på den egna lärarinsatsen intar en central plats, inte har fog för sig.

FÖRÄNDRINGAR ÖVER ÅRTIONDET I ELEVERNAS BEDÖMNINGAR

För varje år har vi beräknat differenserna mellan hur stora andelar elever i de tre årskurserna det är som visat sig uppleva trivsel i skolan, känt trygghet där och som har arbetsro. Samma differenser har beräknats för hur stora andelar elever det är som bedömt lärarnas arbete positivt vad avser deras förmåga att motivera till lärande, att undervisa och att ge hjälp. I jämförelsen mellan hur 8-åringarna och 11-åringarna svarat visar det sig att det blir något färre

11-åringar än 8-åringar som känner trivsel och trygghet under 2010–2020-talets lopp. Från att någon procent skilt grupperna åt i början av perioden minskar andelen 11-åringar som känner trivsel och trygghet i förhållande till 8-åringarna med nära 10 %. Andelarna 8-åringar som känner trivsel, arbetsro och trygghet håller sig på en hög nivå genom hela årtiondet medan dessa andelar bland 14-åringarna i någon mån sjunker undan varför skillnaden mellan dessa andelar växer. Förändringarna i differenserna mellan 11-åringarna och 14-åringarna som är trygga och trivs är obetydliga. När det gäller elevernas bedömning av att de har arbetsro minskar skillnaderna mellan 11-åringar och 15-åringar genom att färre 11-åringar bedömer att arbetsro råder.

Eleverna i årskurs 2 bedömer till större andelar än eleverna i de båda andra årskurserna sina lärare positivt. Det syns inga förändringar i skillnaderna, som är stora mellan den yngsta och den äldsta åldersgruppen, vad det gäller lärarnas hjälpinsatser och deras förmåga att motivera eleverna till att lära. Skillnaden i andelar som bedömer att läraren undervisar bra ökar dock i någon mån under årtiondet där färre och färre bland de äldre eleverna bedömer att lärarna undervisar bra. När förändringarna av andelarna elever som är positiva i sin bedömning av lärarnas insatser jämförs mellan 11-åringarna och 14-åringarna består denna vad det gäller att lärarna undervisar bra. Differenserna mellan dessa grupper avtar när det gäller den positiva bedömningen av att lärare hjälper till när det behövs och lyckas motivera eleverna till lärande genom att 11-åringarna till mindre andelar blir positiva till lärarnas insatser.

DISKUSSION

Tyck till om skolan är en imponerande återkommande ansträngning som Stockholms kommun gjort och gör för att elevers röst ska kunna höras. Varje skola som deltar i undersökningen får se hur de egna elevernas svarsmönster ser ut i jämförelse med den samlade bilden i kommunen. Det är en mycket detaljrik redovisning som sker av de övergripande resultaten som framför allt riktar sig till personal och förtroendevalda som behöver se vilka huvuddrag som finns inom stadens grundskolor. Detaljrikedomen kan vara överväldigande till sin natur, men den kan användas för ingående diskussioner om vilka kvaliteter som stadens grundskolor har och i vilka avseenden som förbättringsinsatser kan behöva göras. En av de stora förtjänsterna med denna undersökning av elevers iakttagelser av och inställning till verksamheten i skolorna är att den uthålligt upprepats år efter år. Upprepningarna gör det möjligt att upptäcka såväl förändringar som konstanter i elevernas syn på verksamheterna.

Med en redovisning som den vi gjort av hur svarsmönstren för de tre åldersgrupperna sett ut under perioden 2011–2022 kan vi konstatera att käns-

lan av trivsel och trygghet bland elever i de tre åldersgrupperna mycket långsamt håller på att sjunka undan från en mycket hög nivå till en något lägre. Den långsiktiga trenden för hur eleverna finner sig ha lugn och ro i arbetet är att det åter börjar bli fler som känner av arbetsron i alla tre åldersgrupperna efter att denna frekvens varit något högre under mitten av 10-talet och därpå sjunkit. Rörelserna i resultatbilderna för hur eleverna uppfattar kvaliteten på lärarnas arbete är större än vad det gäller deras uppfattning av trivsel, trygghet och arbetsro. Efter att frekvensen 14-åringar som bedömer att de får hjälp av lärarna gått upp till nästan lika höga andelar som för 11- och 8-åringar i mitten av perioden sjunker denna ner i början av tjugotalet. Skillnaderna mellan åldersgrupperna blir åter betydande. 8-åringarna bedömer till mycket höga andelar att deras lärare är bra undervisare under hela decenniet medan det finns en sjunkande tendens att 11- och 14-åringar gör det. För 14-åringarna är det bara drygt hälften som finner att de har lärare som undervisar bra mot periodens slut.

Dystrast ser resultaten under årtiondet ut för hur eleverna ser på sina lärares förmåga att motivera dem. För såväl elva- som för 14-åringarna är den långsiktiga trenden vikande för de positiva bedömningarna, dock med en liten uppgång på slutet av perioden. Det dystra ligger i att frågan gäller hur väl lärare lyckas bidra till elevernas arbetsvilja. Att känna lust att lära, att vara motiverad för att lära är viktigt, inte minst för tonåringar. De har gått länge i skolan, känner dess rutiner och regelbundenheter och kan komma att tvivla på det meningsfulla i att om och om igen gå från den ena lektionen till den andra för att genomföra korta aktiviteter och ta sig an de två proven i veckan som är den vanliga dosen under merparten av skolårets veckor. De behöver umgås med lärare som är lyhörda för deras sätt att resonera och förmår utmana dem så att lärandet blir meningsfullt och bär vidare för dem (Samuelsson & Thorsten, 2022b). De långsiktiga resultaten av frågeundersökningen tyder på att lärarna för såväl 11- som 14-åringarna inte lägger stor vikt vid att hitta fram till bra lösningar för att bidra till elevernas arbetsvilja. Mot slutet av perioden är det bara var tredje 14-åring och två av tre 11-åringar som finner att de har lärare som är bra på att motivera dem att lära.

IMPLIKATIONER

Vi hade en förväntan när vi gav oss i kast med att ställa samman uppgifter från *Tyck till om skolan*-undersökningen från de senaste tio åren. Det var att det skulle finnas rörelser, förändringar i elevernas svarsmönster som visade på att den situation som de lever under i skolorna i Stockholm stad hade förändrats till det bättre. Denna förväntan grundade sig på att enkätfrågorna är gjorda så att elevernas röst blir hörd vilket gjort det möjligt för skolorna i Stockholms stad och skolpolitiker att leva upp till de starka krav om ställs i de

lagar som reglerar livet i skolan. I skollagens inledande bestämmelser (kap 1, 4§) slås till exempel fast att utbildningen ska främja de ungas utveckling och lärande så att de har lust att lära under hela livet. Skolorna måste ta hänsyn till de ungas olika behov. I skollagens avsnitt om kvalitet och inflytande (kap 4, 9§) lyfts det fram att barn och elever ska ges inflytande över utbildningen. De ska fortlöpande stimuleras att ta aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen. De ska alltid ha möjlighet att ta initiativ till frågor som ska behandlas inom utbildningen. Genom att ställa frågorna i *Tyck till om skolan* har de ledande inom skolorna i Stockholm försett sig med bra instrument för att kunna leva upp till dessa lagkrav.

Enkelt uttryckt och rakt på sak, vår förväntan kom på skam. Det som är slående när vi ställt samman de längre tidsserierna som *Tyck till om skolan* gör möjliga är att mycket lite förändrats till det bättre under det studerade decenniet. Att så inte skett betyder att informationen om hur eleverna erfar sina skolor och sina lärares undervisning inte har lagts till grund för systematiska förbättringsinsatser. Informationen stannar vid att vara just information. Den har som vi tolkar det inte använts för mer ingående analyser av varför så många ungdomar återkommande inte uppskattar sina lärares undervisning eller varför lärarnas förmåga att motivera elevernas lärande bara uppskattas av en mindre del av 14-åringarna. Analyser som skulle kunna läggas till grund för riktade insatser till lärare och skolledare så att verksamheten vid skolorna ändras till gagn för eleverna. Flera insatser för att lärare skulle kunna bli bättre att undervisa och att motivera de äldre eleverna är kända från andra håll i världen (Hattie, 2008). På senare år har systematiska sätt att lärare lär av varandra använts. Genom att följa varandras verksamhet, göra kritiska iakttagelser, analysera dessa, ge varandra återkoppling och tillsammans skapa och pröva alternativa sätt att arbeta som lärare har förbättringar kunnat göras (se t. ex. Nyvaller, 2015; Blossing & Wennergren, 2019). Stockholms skolväsende är så omfattande att det är fullt möjligt att skapa sådant lärande mellan lärarkollegor där man går samman över skolgränser för att skapa bra utvecklingsförhållande. Andra sätt kan vara att bilda sådana läraakademier som beskrivits av Lindholm (2008) och Ekholm (2022). I en sådan akademi väljer lärare sina egna ledamöter för att gå samman under en tidsperiod på några år för att gemensamt skapa bättre kunskap om någon del av det egna lärararbetet. Resultatbilderna från de upprepade enkätundersökningarna i Stockholm skulle här ha kunnat vara en utgångspunkt för sådant akademiarbete där deltagarna självständigt finner fram till bättre och hållbar lärarkunskap. Lärarna i Stockholms skolor skulle på bred front ha kunnat gå samman med forskare från olika lärosäten för att initiera aktioner med sikte på att förbättra den egna verksamheten (se t. ex. Rönnerman, 2022; Ekholm, Forssten Seisser & Söderström, 2021) så att fler elever kunnat finna att deras lärares insatser stärker deras motiv att lära. På liknande sätt skulle lärarna i Stockholm kunnat samverka med akademien för att utveckla lärarnas förmåga att leda under-

visning (Samuelsson & Thorsten, 2022a). De små rörelserna i elevernas svars-mönster i *Tyck till om skolan*-undersökningarna borde ha inbjudit lärare, skol-ledare och skolpolitiker att företa sig försök som kunnat ge andra reaktions-mönster hos eleverna av det slag som redovisas i dessa aktionsinriktade studier. För att förbereda sådana aktioner i skolorna skulle lärare ha kunnat simulera förändringar i sättet att arbeta innan de satt det i verket i skolverk-samheten som prövats framgångsrikt i olika projekt vid Linköpings universi-tet (Colnerud & Samuelsson, 2017; Samuelsson & Samuelsson, 2022).

Det finns många sätt som kan användas för att förbättra situationen för eleverna i Stockholms stad, oavsett om de går i kommunala eller fristående skolor. De långa tidsserierna av mätningar inom *Tyck till om skolan* visar att de fristående skolorna inte skiljer sitt inre liv från de kommunala skolorna. Allt eftersom skolåren går bedömer färre elever att lärares undervisning är bra och att de motiverar för fortsatt lärande oavsett vilken huvudmannen är. Ett av syftena med att genomföra brukarundersökningarna har varit att förse vårdnadshavare och elever med underlag för framtida val av specifika skolor. Resultatbilderna som kommer fram över åren visar inte på några tydliga kvali-tetsskillnader mellan fristående och kommunala skolor. Det rika fråge-materialet gör det inte helt enkelt att få syn på vad som skiljer den ena skolan från den andra när valet mellan skolor ska göras. Kanske är det så att informa-tionen om vad som står fram i en skolas sätt att vara tillsammans med sina elever kan behöva förenklas och förtydligas för att verkligen kunna fylla upp-giften som underlag för skolval.

Den detaljerade bild som fångas in av hur elever reagerar på lärarnas verk-samhet är inte helt lätt att tränga igenom för de i kommunen som har att se till de övergripande frågorna. Också de kan ha behov av att få förenklingar av informationen och förtydliganden för att kunna ta sådana initiativ som vi nämnt ovan så att lärare och skolledare kan ta vara på elevernas reaktioner och förbättra sitt arbete med dessa som grund. Frånvaron av rörelser i elever-nas svarsmönster åt positiva håll tyder på att huvudmän, kommunala såväl som de som leder fristående skolor, inte klarat av att använda den rika infor-mationen om elevernas iakttagelser av skolverksamheten för att åstadkomma systematiska förbättringsinsatser. De små förskjutningarna i svarsmönstren, som dessvärre i flera avseenden pekar på försämringar för eleverna, tyder snarare på att de ansvariga på kommunnivå lämnat informationen åt sitt öde, avstått från att sätta sig in i vad elevernas svar innebär och därmed avstått från att leda verksamheten så att ungdomarna får en skola som är stimulerande och motiverar dem till fortsatt lärande inom skolans ram. De högsta ansvariga – skolborgarråden – som under den aktuella perioden hämtas från Folk-partiet/Liberalerna och Socialdemokraterna har inte tagit vara på den om-fattande resurs som lärarnas tid för kompetensutveckling utgör. De mer än hundra årliga timmar som ingår i läraravtalet och som ska användas för

kompetensutveckling har inte passats in i något system som kunnat leda till förbättring av skolsituationen för eleverna. De ansvariga politikerna tillsammans med de ledande tjänstemännen med ansvar för grundskolorna har genom att inte skapa bra system för denna tidsanvändning misslyckats med att stödja eleverna i deras berättigade krav på en väl fungerande skolmiljö. Det finns god anledning att utan att dröja sätta fart på att arbeta fram mer hållbara och utvecklande system för lärares kompetensutveckling i Stockholm än att fortsätta den hållningslöshet som funnits under en låg följd av år i staden. Elevernas synpunkter har inte tagits tillvara och arbetats in som en grund för framåtriktade insatser från de ledande politiska krafterna. Mot denna bakgrund är det föga hoppningivande att landets skolminister, som varit politiskt ansvarig för icke-insatserna i Stockholm under merparten av det decennium som studerats, nu är ledare för landets skolväsende.

REFERENSER

- Blossing, Ulf, & Wennergren, Ann-Christine (2019). *Kollegialt lärande. Resan mot framtidens skola*. Studentlitteratur.
- Colnerud Gunnel, & Samuelsson, Marcus (2016). *Simulerade provokationer – Lärarstudenters strategier för och utveckling av ledarskap*. (Resultatdialog 2016). Vetenskapsrådet.
- Ekholm, Mats (2022) *På skolresa. Intryck av den pedagogiska historien medan den pågick*. Karlstads universitet.
- Ekholm, Mats, Forssten Seiser, Anette, & Söderström, Åsa (2021) *Skolförbättring genom aktioner. Verksamheter i skola, förskola och fritidsbem möter forskning*. Studentlitteratur.
- Elam, Lars (1982). *Skolskav*. Skolöverstyrelsen.
- Granström, Kjell, & Einarsson, Charlotta (1995). *Forskning om liv och arbete i svenska klassrum*. Skolverket.
- Hattie, John (2008) *Visible Learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Routledge Taylor & Francis Group.
- Hetekivi Olsson, Eija, & Andersson, Jerker (2014). *Fuck skolan: niorna i förorten om skolan och skolpolitiken*. Norstedts.
- Lindholm, Yvonne (2008). *Mötesplats skolutveckling. Om hur samverkan med forskare kan bidra till att utveckla pedagogers kompetens att bedriva utvecklingsarbete*. Stockholms universitet.

- Nyvaller, Monica (2015). *Pedagogisk utveckling genom kollegial granskning: Fallet Lärande Besök utifrån aktör-nätverksteori*. Göteborgs universitet.
- Rönnerman, Karin (2022). *Aktionsforskning. Vad? Hur? Varför?* Studentlitteratur.
- Samuelsson, Marcus, & Sigsgaard, Erik (2017). Barns nej - ett steg mot ett hållbart samhälle. I Maria Øksnes & Marcus Samuelsson (Red.), *Barndom i förskolan: Motstånd* (s. 55–76). Studentlitteratur.
- Samuelsson, Marcus, & Samuelsson, Joakim (2022) *Utvecklas förmågan att leda undervisning i en virtuell praktik?* (Resultatdialog 2022). Vetenskapsrådet.
- Samuelsson, Marcus, & Thorsten, Anja (Red.) (2022a). *Ledarskap för lärande*. (Utveckling, lärande och forskning – praktknära forskning nr 1). Linköpings universitet.
- Samuelsson, Marcus, & Thorsten, Anja (2022b). Didaktiskt ledarskap. I Anna S Pihlgren & Mikael Jensen (Red.), *Lärarens ledarskap - professionell pedagogisk praktik* (s. 45–58). Gleerups.
- Trondman, Mats (1999). ”Schysst men knäpp” eller ”surast i kommunen”. Om högstadiungdomars syn och förväntningar på en bra lärare. I Mats Trondman (Red.), *Kultursociologi i praktiken* (s. 414–427). Studentlitteratur.